

Northern Europe in the Cold War, 1965–1990. East-West Interactions of Trade, Culture and Security

Poul Villaume, Ann-Marie Ekengren & Rasmus Mariager (red.)

Helsinki: Aleksanteri institute 2016

332 sider. ISBN 9789515100214

Omtalt av: **Helge Pharo** [Dr.philos, professor emeritus, Universitetet i Oslo og Institutt for forsvarsstudier, helge.pharo@iakh.uio.no]

Fra slutten av 1960-årene til begynnelsen av dette århundret dominerte norske historikere forskningen om den kalde krigen i Norden. De siste ti–femten årene har denne forskningen i langt større grad blitt preget av danske historikere ved universitetene i København og Aarhus. Blant de ledende i denne danske gruppen av historikere er Poul Villaume, som i perioden 2009–2012 ledet prosjektet NORCEN-COWAR (New Nordic and North European Perspectives on the Cold War: Security, Culture, and Transnational East–West, North–South Relations). Som det går frem av den lange betegnelsen, har prosjektet konsentrert seg om Nord-Europa og i høy grad om små stater. Det har tatt for seg temaer som initiativtakerne mener har vært negligert i det de oppfatter som «mainstream» kald krigsforskning. Det vil si kontakter og samarbeid på tvers av leirene, snarere enn konfliktene som utgjør kjernen i de tradisjonelle fremstillinger av den kalde krigen, hva enten forfatterne er tradisjonister, revisjonister eller post-revisjonister. Poul Villaume tilhørte en gang revisjonistenes rekke, nå søker han en ny og noe annerledes forståelse av forholdet mellom øst og vest under den kalde krigen.

Konferansene som NORCENCOWAR har arrangert og bøkene som har kommet ut av dem, dokumenterer at under den kalde krigen fantes også kontakt og vilje til samarbeid over jernteppet. *Northern Europe in the Cold War* er selvsagt preget av prosjektets utgangspunkt. I innledningen skisserer Villaume sitt forskningsprogram og tentativt bokens konklusjoner. Han understreker at de nye perspektiver kan forklares med økende avstand i tid til den kalde krigen, med nye generasjoner historikere som befinner seg i en annerledes verden, nye kilder og bruk av nye metoder som til sammen legger grunnlaget for flere og mer varierte tolkninger av den kalde krigen.

Boken er organisert i tre hoveddeler: «Trade and Technology»; «Culture and Norms»; «Security and Détente». Første del inneholder en artikkel om vitenskaps-samarbeid mellom Finland og Sovjetunionen innerst i Østersjøen, og en interessant om enn ganske uferdig artikkel om Johnson-administrasjonens arbeid for å fremme internasjonalt samarbeid om et verdinøytralt verktøy – «systems analysis» – for å

møte sosiale og teknologiske utfordringer på globalt nivå. Den tredje tar for seg Finlands balansegang mellom Moskva og Brüssel i spørsmålet om økonomisk integrasjon. Denne gir en elegant analyse av finsk balansegang og begrensningene på finsk handlefrihet i utenrikspolitikken. Del to innledes av en interessant komparativ fremstilling av de skandinaviske statsradioenes reportasjer og analyser av de tre lands forhold til Sovjetunionen, og av den indre sovjetiske utvikling så vel som landets utenrikspolitikk. Poul Roslyng-Jensen illustrerer likheter og kontraster i programutforming og selvsensur. Det var en gjennomgående tendens i alle de tre kringkasterne til ikke å utfordre Sovjetunionens offisielle synspunkter. Artikkelen utgjør et utmerket utgangspunkt for mer omfattende forskning i alle tre land. Den andre artikkelen omhandler de militære eliter i Polen og de to tyske stater, og deres rolle i gjenreisningen av de tre statene under den kalde krigen, så vel som forholdet til beskyttermaktene USA og Sovjetunionen. Særlig viktig er analysen av sivil-militære forhold og forholdet til de respektive landenes militære tradisjoner. Bernt Boels bidrag «Go East» dreier seg om danske kontakter med dissidenter i østblokken. De fleste som viste solidaritet med dissidentene, som representerte mange forskjellige politiske retninger, kom fra venstresiden. Det er som man kunne vente, sier Boel; venstresiden har tradisjonelt bekjent seg til internasjonal solidaritet. Men Boel understreker også at det kun var meget få dansker som i praksis viste slik solidaritet, og påpeker at Socialistisk Folkepartis ledelse også ved forskjellige anledninger leflet med diktatorer som Nicolae Ceaușescu og Kim Il-sung. På samme måte som Roslyng-Jensens artikkel burde Boels «Go East» kunne danne utgangspunktet for en tilsvarende norsk og svensk undersøkelse.

Den tredje bolken inneholder fire artikler. Den innledes av Stephan Kieninger om Nixon- og Ford-administrasjonenes politikk, og i særlig grad Henry Kissingers rolle, under CSCE-forhandlingene i perioden 1973–75. Han presenterer en subtil analyse av de amerikanske forhandlernes og byråkratiet i State Departments bestrebelser på å fremme prosessen og bevare vestlig samstemmighet, stilt overfor de sterkt skeptiske Nixon og Kissinger. Anne-Marie Ekengren og Rasmus Mariager har tatt for seg Sosialistinternasjonalen og Palme-kommisjonen og deres bestrebelser på å bevare *détente* i perioden 1976–85. Sammen med det kaldere internasjonale klima som av forskjellige grunner inntrådte etter inngåelsen av Helsinki-avtalen, mistet de vesteuropeiske sosialdemokratiske partiene regjeringmakten i land etter land. Sosialistinternasjonalen ble da et egnet forum for å fremme avspenning. En tilsvarende artikkel om Arbeiderpartiet er åpenbart ønskelig. Thomas Fischers arbeid om de nøytrale og de alliansefrie statenes («N + N», «neutral and non-aligned») rolle under CSCE-prosessen 1980–83 burde likeledes bli et utgangspunkt for studier av Norge i CSCE-prosessen. Det er tema som norske historikere, to masterstudenter unntatt, gjennomgående har neglisjert. Det er Fishers konklusjon at N + N bidro med viktige meglertjenester som bare denne gruppen kunne tilby. Kimmo Rentola avslutter antologien med «When to Move? Finland and the Disintegration of the Soviet Union». Han tar utgangspunkt i forholdet mellom to lands sikkerhetstjenester, og presenterer en meget skarpsindig analyse av Finlands spesielle forhold til

Sovjetunionen, og finske myndigheters evne til å utvikle forholdet til egen fordel innenfor meget begrensede rammer.

Samlet bidrar boken i høy grad til å belyse de mange sider ved den kalde krigen som ikke fanges opp i tradisjonelle fremstillinger om forholdet mellom to blokker i ideologisk og militær kappestrid. Brobygging er et gjennomgangstema. Som Villaume understreker i sin innledning, denne og andre tilsvarende fremstillinger representerer imidlertid ikke alternativer til de tradisjonelle. Understreking av samarbeid og brobygging representerer et supplement, en tilnærming som viser at den kalde krigens epoke var mer kompleks enn den kunne synes som i samtiden, og ganske særlig mer kompleks enn den vestlige «triumf-skolen» har fremstilt den. En artikkel om Norges forhold til Sovjetunionen hva gjelder Svalbard og fiskeriene i nord, ville ha passet godt inn. Det er synd den mangler. Den kunne ha styrket den overordnede argumentasjonen ytterligere.